

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163.
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,— . Losse nummers f 0,25.

DE EERSTE UITZENDING

In het nummer van dit orgaan van 20 oktober 11. deelden wij u mee, dat naast de regelmatige radiolezingen van het Humanistisch Verbond nu ook een uitzending voor de televisie kon worden verwacht.

Wij kunnen u thans de juiste dag en tijd opgeven van deze eerste uitzending. De aankondiging gaat hierbij.

Dat de titel luidt:

„Waarom een Humanistisch Verbond”

is niet zo verwonderlijk. Het is toch hoe vreemd dat vele van onze lezers ook mag klinken, voor een grote groep van Neder-

landers alleen maar een naam. Wat Dr. Bongger daarover in zijn gesprek met Dr. Nauta heeft te zeggen, zal voor velen — en misschien meer dan u denkt — een nieuw geluid zijn.

De inleiding is in de vertrouwde handen van de voorzitter van het Humanistisch Verbond, Dr. J. P. van Praag.

Dat het Humanistisch Verbond nu ook een eigen taak krijgt in de verzorging van een televisieprogramma is voor ons een grote voldoening. Wij nemen echter aan, óók voor onze lezers en wij hopen, dat deze uitzending door velen zal worden gevolgd.

Eerste televisie-uitzending op 21 november van 19.45—20.00 uur.

„WAAROM EEN HUMANISTISCH VERBOND”

Dr. H. Bongger, lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, beantwoordt enkele vragen van een nieuwsgierige buitenstaander, Dr. L. W. Nauta.

Deze uitzending in samenwerking met de V.A.R.A. wordt door de voorzitter van het Humanistisch Verbond ingeleid.

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163.
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,— . Losse nummers f 0,25.

DE EERSTE UITZENDING

In het nummer van dit orgaan van 20 oktober 11. deelden wij u mee, dat naast de regelmatige radiolezingen van het Humanistisch Verbond nu ook een uitzending voor de televisie kon worden verwacht.

Wij kunnen u thans de juiste dag en tijd opgeven van deze eerste uitzending. De aankondiging gaat hierbij.

Dat de titel luidt:

„Waarom een Humanistisch Verbond”

is niet zo verwonderlijk. Het is toch hoe vreemd dat vele van onze lezers ook mag klinken, voor een grote groep van Neder-

landers alleen maar een naam. Wat Dr. Bongers daarover in zijn gesprek met Dr. Nauta heeft te zeggen, zal voor velen — en misschien meer dan u denkt — een nieuw geluid zijn.

De inleiding is in de vertrouwde handen van de voorzitter van het Humanistisch Verbond, Dr. J. P. van Praag.

Dat het Humanistisch Verbond nu ook een eigen taak krijgt in de verzorging van een televisieprogramma is voor ons een grote voldoening. Wij nemen echter aan, óók voor onze lezers en wij hopen, dat deze uitzending door velen zal worden gevolgd.

Eerste televisie-uitzending op 21 november van 19.45—20.00 uur.

„WAAROM EEN HUMANISTISCH VERBOND”

Dr. H. Bongers, lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, beantwoordt enkele vragen van een nieuwsgierige buitenstaander, Dr. L. W. Nauta.

Deze uitzending in samenwerking met de V.A.R.A. wordt door de voorzitter van het Humanistisch Verbond ingeleid.

DE HUMANIST EN DE OPENBARE SCHOOL

Humanisten zijn — zou ik haast zeggen van nature — voorstanders van de openbare school. Daarom is het ook niet te verwonderen, dat het Humanistisch Verbond zich van het begin af aan voor de openbare school heeft uitgesproken. Het behoort in deze tijd tot de weinige organisaties die dat doen, maar het doet het met te meer overtuiging. Het is een zaak van principe. En als u mij vraagt: wat is dan dat principe dat humanisten zo aantrekt in de openbare school? Dan is mijn antwoord: ten eerste dat die school de kinderen geen levensovertuiging opdringt, en ten tweede dat de kinderen daardoor met leeftijdsgenoten van allerlei overtuiging leren omgaan. En niet alleen met andere kinderen van allerlei overtuiging op het gebied van de levenskijk, maar ook op het gebied van de politiek, en bovendien zijn ze dan nog afkomstig uit allerlei milieu, rang en stand. Dat is een groot goed; een bolwerk mag men wel zeggen tegen verzuiling en schotjesgeest. Want het is wel heel goed dat men een overtuiging heeft, en er is ook veel voor dat er organisaties zijn die gelijkgezinden verenigt, maar het is een kwaad als dat leidt tot onderlinge vervreemding, en zelfs vijandigheid. Dan wordt de menselijkheid tekort gedaan, omdat de eerste vraag dan niet meer is: wat voor een mens is dat? Maar: tot welk groepje hoort hij eigenlijk? Daarom staat de humanist met hart en ziel aan de kant van de openbare school; omdat die de schotjes doorbreekt, en de vervreemding opheft. Zij is een basis voor de saamhorigheid in ons volk. De humanist zou geen humanistische school wensen; wel een enkel uurtje humanistisch vormingsonderwijs voor de kinderen waarvan de ouders dat wensen, maar geen school alleen voor kleine humanistjes. Humanisten willen voor hun kinderen de openbare school, juist omdat die algemeen is. Het gaat er niet om dat het een overheidsschool is, bestuurd door de gemeente. Dat zou ook een heel eenzijdige school kunnen zijn; bijvoorbeeld in landen waar slechts één richting erkend wordt. Dan zou de overheidsschool geen algemene school meer zijn. En omgekeerd zijn er in ons land talloze algemene scholen, die geen overheidsschool zijn. Bij het nijverheidsonderwijs is bijvoorbeeld de particuliere school die van een schoolbestuur uitgaat, geen uitzondering maar regel. En dat zijn dan algemene scholen, precies als de overheidsschool, bestemd voor alle gezindten en alle rangen en standen. Ook hiermee kan de humanist instemmen, omdat het hem gaat om de algemeenheid, die ook in deze scholen heerst. Nu weet ik wel, dat ook de confessionele school voor allen open staat en zichzelf daarom als algemeen beschouwt, maar dat vind ik wel een beetje vreemd woordgebruik. Natuurlijk kan niemand de confessionelen verbieden het zo te zien. Maar dan zou men ook een humanistische school als die er was het etiket algemeen kunnen opplakken; men zou immers kunnen zeggen

dat daar ook niet-humanisten mogen komen en dat humanisme voor iedereen betekenis heeft. Maar dat doen we juist niet. Want als we een algemene school willen bedoelen we niet alleen een school vóór iedereen, maar ook ván iedereen.

Voldoet de openbare school nu aan deze eis? Ja en nee. Men vindt er bijvoorbeeld veel katholieke en gereformeerde onderwijzers en leraren, maar men kan niet zeggen dat bijvoorbeeld de katholieke kerk en de gereformeerde kerken op het standpunt van de openbare school staan. Toch mag men de openbare school met enig recht algemeen noemen omdat verschillende andere groeperingen er wel achter staan: een belangrijk deel van de hervormde kerk, vrijwel alle vrijzinnige groeperingen, de humanisten, en ook zeer velen die zich omtrent hun levensovertuiging niet zo uitdrukkelijk uitspreken. Maar er is nog een reden om de openbare school algemeen te noemen: zij is namelijk volkomen bereid om hen die zich tot nu toe afzijdig hielden volledig bij het werk van de openbare school te betrekken. Laat ze maar komen, niet ondanks hun overtuiging, maar met hun overtuiging. Daar gaat het namelijk om. Natuurlijk vindt elk instituut het prachtig als iedereen bij ze komt. Maar dat is niet voldoende. Het gaat er om dat iedereen ook zichzelf kan zijn, en zijn mening niet onder stoelen of banken hoeft te steken. Dat is natuurlijk niet zo'n eenvoudige kwestie. Want de vraag komt dan meteen op: hoe kan men algemeen zijn en toch de verschillende overtuigingen tot hun recht laten komen? Dat is een kwestie waarover nog te weinig is nagedacht. Men kan natuurlijk wel zeggen: laat iedereen nu maar zwijgen over wat ons verdeeld houdt, maar dat zou al gauw leiden tot een zekere kleurloze neutraliteit. En in de praktijk komt daar ook niets van terecht. Want wie les geeft en daardoor ook opvoedt, kan er niet omheen af en toe van zijn overtuiging te laten blijken, en daarzonder zou zijn onderwijs ook bloedeloos zijn.

Een tijd lang is daarvan niet zoveel gebleken, omdat de leerkrachten aan de openbare school als regel buitenkerkelijken waren en dus zonder dat dit erg opviel aan hun opvattingen uiting konden geven. Maar vooral na de tweede wereldoorlog is de openbare school meer en meer echt algemeen gewor-

Dr. J. P. VAN PRAAG. Geboren 11 mei 1911 te Amsterdam. H.B.S., staatsexamen, studie Nederlands, geschiedenis (en pedagogie) aan de gemeentelijke Universiteit te Amsterdam. Leraar, later corrector, aan het gemeentelijk lyceum te Dordrecht. Thans lid van Gedeputeerde Staten in de provincie Zuid-Holland. Voorzitter van het Humanistisch Verbond en de International Humanist and Ethical Union.

— Ieder mens vindt in de eerste plaats zijn manier van doen de juiste, en verbaast zich over anderen.

Michaël Horaczuk

den, en daarmee kwam ook de vraag aan de orde, welke grondslag een algemene school nu kon hebben voor het onderwijs en opvoeding. Een tijdlang hoorde men de leus van kerstening van de openbare school heel veel. Maar dat was natuurlijk even weinig algemeen als humanisering van die school zou zijn. Nu kan men natuurlijk denken: laten we er maar niet over praten, dan lost die moeilijkheid zich vanzelf wel op. Maar dat is struisvogelpolitiek. De kwestie van het karakter van de openbare school duikt toch steeds weer op, bijvoorbeeld bij het aanduiden van het godsdienstonderwijs. En bovendien verschaft men door te zwijgen de tegenstander van de openbare school een argument om te betogen: die school is neutraal, kleurloos, die heeft helemaal geen eigen karakter; die is net goed genoeg voor mensen die niet weten wat ze willen met hun kinderen. Zo'n redenering is natuurlijk volkomen bezijden de werkelijkheid en uitermate onrechtvaardig, maar zij heeft een heel grote invloed. De openbare school is in de verdediging gedrongen. En als men haar wil verdedigen kan men niet zwijgen. Men zal de andersdenkenden moeten overtuigen, en wel door het principiële karakter van die school te laten zien.

Daarom nu heeft het Humanistisch Verbond al jaren geleden het initiatief genomen tot een veelzijdig gesprek over de grondslagen van de openbare, algemene school. De vrijzinnig-protestanten waren daartoe direct bereid.

Later kwamen daar ook zeer vooraanstaande orthodox hervormden bij, en Volksonderwijs en de Nederlandse Onderwijzersvereniging. Het gesprek breidde zich al meer en meer uit. Op het ogenblik zijn er ook de Ouderraad, de lerarenorganisaties en de verenigingen van schoolbesturen bij betrokken. Het laat zich nog niet voorspellen wat daaruit kan komen. Maar een begin is er. De humanisten, de vrijzinnige en de orthodoxe hervormden, de mensen van volksonderwijs en de onderwijzersverenigingen hebben samen vast een brochure het licht laten zien, onder de titel „Het openbaar onderwijs, een poging tot een geestelijke fundering”.

Ik geloof dat deze gezamenlijke publikatie een heel belangrijke stap is in de goede richting, en men hoort er ook in vele kringen met waardering over spreken. Dit feit zelf, dat men meer over de kwestie spreekt, is al belangrijk. Maar als men zou denken dat de brochure uitsluitend met gejuich ontvangen is, vergist men zich. Van christelijke zijde kon men horen: alweer een nieuwe formule, maar er is niets veranderd. Van „neutrale” zijde werd aangevoerd: men wil de openbare school tot een vrijzinnig-christelijke humanistische school maken. Maar dit bewijst wel hoe emotioneel men op deze dingen reageert. Want het één noch het ander is juist. Er is juist wel sprake van een nieuwe formule, en er is natuurlijk geen sprake van een humanistisch-christelijke school. Maar waarvan dan wel?

Misschien kan ik het kort zó zeggen: de samenstellers van de brochure willen bepaald geen nieuwe formule die een soort gemeenschappelijk aftreksel van alle overtuigingen en inzichten zou moeten zijn. Maar zij willen zich baseren op de schoolpraktijk. (Het waren ook bijna allen schoolmensen, en ook ouders natuurlijk). In die school ontmoeten wij elkaar als mensen; onze grondslag is dus ook de menselijkheid. Tot zover niets bijzonders. Maar wij moeten nu begrijpen dat diezelfde menselijkheid door iedereen op zijn wijze wordt uitgedrukt. Voor de christen is de menselijkheid pas begrijpelijk vanuit zijn geloof in Christus; voor de humanist vanuit zijn kijk op de samenhang tussen mens en wereld. Daarvan mogen ze in de school spreken, in hun eigen taal. Dat moeten ze zelfs als dat zo te pas komt, om het kind het idee te geven, dat een levensovertuiging belangrijk is in het leven. Maar zij hebben zich te onthouden van het opdringen van één bepaalde levensovertuiging aan het kind. Het kind moet — later — zelf kunnen kiezen. Hier wordt niet gesproken van een bepaald Christendom van één of andere kerk, maar van het geloof zoals de leerkracht dat beleeft; vrijzinnig, orthodox, protestants of katholiek. Het gaat evenmin om een bepaald humanisme, bijvoorbeeld van het Humanistisch Verbond, maar om de overtuigingen die bij de leerkrachten voorkomen. In principe kan dat ook de overtuiging zijn, dat men zoekend is, (dat is trouwens bij het humanisme net zo) of dat men zijn overtuiging geen naam kan of wil geven, mits ook daarbij de menselijkheid niet in het gedrang komt.

Het komt hierop neer, dat de openbare school niet komt te staan in het teken van het compromis en nog minder van de kleurloosheid, maar in het teken van de ontmoeting der levensovertuigingen. Het kind ontmoet ze voor en na allemaal zonder dat geweld wordt aangedaan aan wat het van thuis heeft meegekregen. Dat betekent niet dat het kind voortdurend wordt lastig gevallen met getuigenissen, maar wel dat het onderwijs gegeven mag en moet worden in een persoonlijke sfeer, die tegelijk het eigen karakter van het kind-zijn erkent. In zekere zin is dit niets nieuws voor de gedegen, goede docent; maar het geeft een principiële basis aan wat hij intuïtief en uit volle „overtuiging” al deed. Het verschaft de openbare school grond om op te staan, niet als een bloedeloze schim, maar als een levende samenwerking. Zij geeft uitdrukking aan onze eeuwenoude lotsgemeenschap, van mensen die elkaar ondanks bijna onoverbrugbare verschillen in uitgangspunt, toch vinden in een gezamenlijke beleefde menselijkheid. Zo is en blijft de openbare school de uitdrukking van verbondenheid in verscheidenheid, van echte wederzijdse eerbiediging als mens. Wie er meer van weten wil moet de brochure maar aanvragen bij de boekhandel of eerdergenoemde verenigingen. Hiermede heb ik vooral willen duidelijk maken dat wij humanisten niet alleen achter de algemene school moeten staan, maar ook voort moeten gaan haar basis te verstevigen en haar echte algemeenheid te verbreden. Daarmee werken we niet alleen voor waarlijke medemenselijkheid, maar ook voor de volledige menswording van onze kinderen.

J. P. VAN PRAAG

Een psychotherapeut, die zich tot een groter publiek richt. Er zijn er meer zo. Fromm doet dit op een voor humanisten bijzonder aantrekkelijke wijze. In 1900 in Duitsland geboren en daar opgegroeid, toont hij zijn grote begaafdheid door een vlot verloopende studie in de sociologie en psychologie. Na zijn promotie onderwerpt hij zich aan een psycho-analytische scholing en verwerft hij enige bekendheid als arts. In 1933 — hij is Jood van afkomst — wijkt hij uit naar Amerika. Daar woont en werkt hij in de Verenigde Staten totdat hij in 1951 hoogleraar wordt aan de Nationale Universiteit in Mexico.

Het zijn z'n boeken, die hem in steeds ruimer wordende kring bekend gemaakt hebben en waardoor hij velen aan zich verplicht heeft. Wie er een ter hand neemt en zijn klemmend betoog tracht te volgen, wordt getroffen door een zekere innerlijke bewogenheid. Hij heeft zijn lezers iets te zeggen. Hij meent, niet ten onrechte, een bijdrage te kunnen leveren tot de bewustwording en de levensvreugde van veel moderne mensen. Het geluid, dat hij laat horen, toont ondanks duidelijke principiële verschillen verwantschap met dat van de profeten in het oude Israël. Het is geen toeval, dat hij ter illustratie van wat hij in een abstracte formulering vastlegt grijpt naar een of ander brokstuk uit het Oude Testament, naar een spreuk uit de Talmud of een van de door Martin Buber oververtelde chassidische legenden.

„De angst voor de vrijheid” is het eerste boek, dat in Amerika („Escape from Freedom”), iets later in Engeland („The Fear for Freedom”) verschijnt. Bijna 15 jaar daarna (1952) komt een nederlandse vertaling uit.

In het woord vooraf vindt men reeds veel, dat voor al zijn pennevruchten karakteristiek is. Naast, niet tegenover, de gedachte, dat de mens in hoge mate, zo niet geheel, bepaald wordt door de maatschappij, haar economische structuur, haar zeden en gewoonten, haar verleden, plaatst hij als aanvulling de stelling, dat het verloop van het maatschappelijk proces niet verstaan kan worden zonder de mens, zijn angsten en begeerten, hartstochten en drijfveren, neigingen tot het goede en het kwade, te kennen. In zijn werken wijst hij beurtelings op de belemmeringen, die de samenleving de naar zelfontplooiing strevende mens in de weg legt en op de schade, welke de mens in de maatschappij aanricht, doordat hij een gedeeltelijk gewonnen zelfstandigheid niet weet te hanteren. Zo lang n.l. zijn streven naar vrijheid niets meer is dan hinderpalen opruimen is nog geen wezenlijke winst behaald. Die vrijheid moet inhoud krijgen, gericht zijn op een doel, dat de mens en de

gemeenschap waardig is.

Dit probleem, het menselijk streven naar vrijheid en zijn mislukking, houdt Fromm bezig in dit eerste boek, ongetwijfeld onder de invloed van het jammerlijk falen van de democratie in zijn geboorteland. Hij schetst hoe de vrij wordende mens teruggeworpen wordt op zichzelf en als hij dan de weg tot de medemens niet vinden kan, in de leegte komt te staan, vereenzaamt en lijdt onder zijn machteloosheid. In fijnzinnige psychologische analyses laat hij zien hoe de mens in die situatie veiligheid zoekt in noodoplossingen: een autoritaire staatsvorm, zijn leven inrichten, zoals „men” dat van hem verwacht en dus zijn persoonlijk leven prijs geven en dergelijke. Ten slotte opent hij het uitzicht op een waarlijk democratische samenleving, een gemeenschap van persoonlijkheden, die in een durende open wisselwerking met en voor elkander leven.

Later wijdt hij aan die gezonde samenleving nog een aparte studie. En, wat hier niet onvermeld mag blijven, in zijn boek „The art of loving” (Liefhebben, een kunst, een kunde, zoals het in de Nederlandse vertaling heet) staat hij stil bij het voor de mens-van-nu zo belangrijke „beoefenen van de kunst van liefhebben”. Deze woorden mogen menigeen vreemd in de oren klinken en de indruk van vaagheid wekken, Fromm geeft hen een welomschreven betekenis. Het is juist daardoor, dat het doorwerken van dit boek rijke vruchten afwerpt. Dat komt allereerst door de verhelderende gedachte, dat liefhebben een bij uitstek actieve levenshouding vooronderstelt. Het is een uitgaan naar de medemens, bereid zorg en aandacht aan hem te besteden, te doen wat hij nodig heeft. Maar dit veronderstelt, dat men zonder vooroordeel, d.w.z. zonder hem met de eigen maatstaf te meten, kennis poogt te nemen van zijn geaardheid en dienovereenkomstig te handelen. Het vraagt respect voor de ander juist in zijn anders-zijn dan men zelf is en ten slotte die belangstelling voor zijn wel en wee, welke leidt tot de bereidheid antwoord te geven, als een beroep op ons wordt gedaan.

Fromm gaat nauwkeurig na welke de consequenties van deze levenshouding zijn, indien zij in beginsel ten opzichte van ieder mens — dus ook ten opzichte van onszelf — wordt aanvaard. Daarin ook ligt de waarde van dit boek.

De boeken van Fromm zijn van grote betekenis niet alleen voor de verdieping, maar ook voor de verheldering van de humanistische levensovertuiging. Daarom hoort hij tot de invloedrijken, hij is immers al lang geen onbekende meer onder ons.

D. H. PRINS.

lezingen voor de radio

- zo. 17 nov. VARA 9.45 uur: J. P. v. Praag: „De humanisten en de openbare school”.
- do. 21 nov. VARA ± 19.45—20.00 uur: TELEVISIE-UITZENDING.
- zo. 24 nov. VARA 9.45 uur: M. G. Rood: „Waarom zouden wij ons druk maken?”
- zo. 1 dec. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.
- di. 3 dec. AVRO 15.45—16.00 uur: Th. W. Polet: „Het leven in het Humanistisch Verbond”.